

travelbook

Bolonia i Emilia-Romania

Bezdroża

ERGO
HESTIA®

Autorzy przewodnika: Beata i Paweł Pomykałscy

Aktualizacja informacji praktycznych: Anna Dziadkowiec

Redaktor prowadzący: Paweł Sondej

Redakcja: Iwona Szopa

Korekta: Mariusz Miodek

Opieka techniczna: Katarzyna Leja

Skład: Iwona Baturó

Opracowanie kartograficzne: Rafał Bletek

Źródło pochodzenia danych kartograficznych: OpenStreetMap.org

Okładka: materiały graficzne na okładce zostały wykorzystane za zgodą stock.adobe.com

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji. Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawca dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawca nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Helion S.A.

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <https://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<https://bezdroza.pl/user/opinie/bebot3>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie III

ISBN: 978-83-8322-102-1

Copyright © Helion S.A., 2023

Kup książkę

Poleć książkę

Oceń książkę

Księgarnia
internetowa

Lubię to!
Nasza społeczność

travelbook

Bolonia i Emilia-Romania

Bezdroza

Atrakcje Emilii-Romanii 4

Informacje praktyczne 10

Przed wyjazdem 12

- Wybór czasu podróży 12
- Formalności 13
- Pieniądze 14
- Ubezpieczenie 15

Dojazd 16

- Podróż samochodem 16
- Podróż samolotem 16

Na miejscu 17

- Samochodem po regionie 17
- Noclegi 19
- Wyżywienie 21

Informator A-Z 22

Spis treści

Informacje krajoznawcze 28

Krajoznawcze ABC 30

- Charakterystyka geograficzna 30

Spółeczeństwo i gospodarka 35

- Mieszkańcy regionu 35
- Gospodarka 36

Sztuka malarska 39

- Szkoła bolońska 39
- Szkoła ferraryjska 40

Kuchnia 43

➤ Mięsne i mleczne specjały 46

Bolonia 48

Z dziejów miasta 50

Piazza Maggiore i okolice 60

➤ Uniwersytet Boloński 72

Na południe od Piazza Maggiore 74

Na zachód od Piazza Maggiore 77

Na północ od Piazza Maggiore 80

Na północny wschód

od Dwóch Wież 88

Na południowy wschód

od Dwóch Wież 93

Obrzeża Bolonii 98

Emilia-Romania 106

Modena 108

- Spilamberto 120

➤ Enzo i jego stajnia 122

Reggio nell'Emilia 124

Parma 130

- Busseto 145
- Salsomaggiore Terme 148
- Bagni di Tabiano 149
- Fontanellato 149

Piacenza 152

Imola 159

- Dozza 164

Faenza 165

Brisighella 169

Forlì 172

Cesena 176

Ferrara 182

Rawenna 194

Comacchio 214

- Abbazia di Pomposa 218

➤ Atrakcje nad Adriatykiem 220

Rimini 222

San Marino 230

➤ Wycieczka w góry 234

Ministowniczek polsko-włoski 238

Indeks 242

Atrakcje Emilii-Romanii

PERŁY
Z LISTY UNESCO

Bazylika San Vitale w Rawennie

Najcenniejszy zabytek wczesnochrześcijańskiej sztuki bizantyjskiej w zachodniej Europie. Stynie przede wszystkim ze swoich mozaik, największych i najlepiej zachowanych poza Stambułem (Konstantynopolem).

Castello Estense i stare miasto w Ferrarze

Niezwykły, potężny zamek rodu d'Este stoi w samym centrum miasta, od którego odgradzony jest fosą. W zamku zachowały się piękne freski. Samo miasto zachwyca harmonijną atmosferą architektury typowej dla epoki odrodzenia.

Bazylika Sant'Apollinare w Classe

Cudowna świątynia w Classe – dzielnicy Rawenny – jest jednym z ośmiu zabytków sztuki wczesnochrześcijańskiej w tym mieście. Stanęła w miejscu śmierci św. Apolinarego, przypuszczalnie pierwszego biskupa miasta. Kościół zachwyca wspianymi mozaikami w absydzie.

Piazza Grande w Modenie

Cudowny plac, przy którym skupiły się władze kościelna i miejska średniowiecznego miasta. Katedra to arcydzieło sztuki romańskiej, zachwycające przede wszystkim detalami architektonicznymi.

San Marino

Leżące na terenie Włoch mikropaństwo, druga (obok Watykanu) włoska enklawa. Żyje tu zaledwie 33 tys. mieszkańców.

▼ Castello Estense w Ferrarze

▼ San Marino

▲ Bazylika San Vitale w Rawennie

Stanowi zachowaną unikatową pozostałość po dawnym systemie włoskich państw-miast. Same zabytki w dużej mierze pochodzą z XIX w. i wyglądają raczej jak dekoracja teatralna.

Kup książkę

Poleć książkę

Emilia-Romania

Emilia-Romania należy do mniej znanych Polakom zakątków Włoch. Tymczasem może zachwycić wspaniałymi miastami, jak Piacenza, Modena czy Ferrara, małą znanymi, małymi miasteczkami, malowniczym podnóżem Apeninów czy też wybrzeżem Adriatyku.

Emilia-Romania będzie też rajem dla miłośników kulinariów. To stąd wywodzi się spaghetti bolognese, szynka parmeńska, parmezan, ocet balsamiczny oraz wiele innych produktów i dań, które zyskały miano kultowych i stanowią wręcz jeden z elementów włoskiego dziedzictwa kulturowego.

Region przypadnie również do gustu fanom motoryzacji, znajdują się tutaj bowiem fabryki i muzea znanych marek, jak Ferrari czy Lamborghini.

Modena

40 km na zachód od Bolonii leży piękna, a znacznie spokojniejsza Modena, kojarzona głównie przez pasjonatów motoryzacji i dobrej kuchni. Przez tych pierwszych za sprawą dwóch kultowych marek sportowych samochodów, Ferrari i Lamborghini, które mają swoje siedziby w jej okolicy, a przez tych drugich – z racji najświeższego octu na świecie. Warto tu jednak zajrzeć również ze względu na kilka ciekawych zabytków, w tym katedrę wpisaną na listę UNESCO.

Z dziejów miasta

Ziemie, na których rozwinęła się Modena, były zamieszkane już w IX i VIII w. p.n.e. Żyli tu i Etruskowie, i Galowie, aż w końcu obszar podbili Rzymianie,

którzy w 183 r. p.n.e. wraz z budową drogi Via Aemilia założyli osadę Mutina. Miasto zostało zupełnie zniszczone na skutek najazdu barbarzyńców (476). Odrodziło się dopiero w XI w.

Później władzę nad miastem próbowali zdobyć biskupi. Powstała wówczas wspaniała katedra. Na przełomie XI/XII w. Modena należała do sprzyjającej Kościo-

łowi i papieżowi **Matyldy tokańskiej**, ale w 1135 r. mieszkańcom udało się wywalczyć autonomię i zmniejszyć wpływy duchowieństwa. Ostatecznie w 1227 r. Modena została uznana za wolną komunę miejską. W 1288 r. miasto zdobyli władcy Ferrary, rodzina d'Este.

W XIII i XIV w. władze miasta toczyły zażarte spory z Bolonią. W 1325 r. w bitwie pod Zappolino (tzw. „bitwa o dębowe wiadro”) mieszkańcy Modeny, popierający cesarza, starli się z bolończykami, którzy byli zwolennikami papieża. Potyczka

zakończyła się triumfem tych pierwszych, a opisał ją Alessandro Tassoni w poemacie heroikomicznym *Wiadro porwane* (*La secchia rapita*).

Od czasów **Borsa d'Este**, któremu udało się w 1452 r. uzyskać od cesarza Fryderyka III Habsburga tytuł księcia, Modena zaczęła się dynamicznie rozwijać. Wkrótce została połączona w jedno państwo z pobliskim Reggio. W 1598 r., po włączeniu Ferrary do Państwa Kościelnego, książę Cesare d'Este przeniósł stolicę do Modeny, która od tej pory formalnie stała się księstwem.

▼ Modena

Mięsne i mleczne specjały

W Emilii-Romanii powstaje wiele lokalnych, tradycyjnych produktów – od łat wytwarzanych z zachowaniem najwyższych standardów.

Podniebienia turystów zachwycają miejscowe wędliny. Niezwykle wykwintną jest **prosciutto**, w szczególności *di Parma*. Na niepowtarzalny smak tej szynki wpływa odpowiedni klimat, zdrowa dieta zwierząt, właściwy ubój, a wreszcie długi proces produkcji (do 20 miesięcy!). W regionie działa wiele dojrzewalni – od potężnych firm po kameralne, wiejskie, prowadzone przez rodziny od kilku pokoleń.

Kto polubi ten smak, niech spróbuje również szynki **culatello** (z najbardziej wartościowej, środkowej części udźca), która

powstaje w miasteczku Zibello, w prowincji Parma. Mięso dojrzewa w specyficznych warunkach przez 14 miesięcy.

Z miasteczka Felino (również pod Parmą) pochodzi aromatyczne **salame Felino**, dojrzewająca przez 30 dni wędlina z grubo zmielonego mięsa wieprzowego, owiniętego w naturalną ostonkę (również wieprzową).

Piacenza słynie z **pancetty**, czyli suszonego boczku wykorzystywanego w wielu lokalnych przepisach, a Bolonia – z niecierzącej się u nas najlepszą sławą **mortadeli**. Tymczasem oryginalny wyrób po pierwsze szczyty się długą, sięgającą XIV w. historią (podobno to pierwsza włoska kielbasa), a po drugie przygotowywany jest z wysokiej jakości wieprzowiny, zmielonej wraz ze skłoniną z dodatkiem pieprzu, czasem nawet z odrobiną orzeszków pistacjowych.

W Modenie warto spróbować kielbasy **cotechino**. Jej nazwa nawiązuje do świnińskiej skóry (wł. *cottena*), w którą zaszysano mięso wieprzowe wraz ze skłoniną, aby przedłużyć jej świeżość podczas oblężenia miasta przez papieża Juliusza II w 1511 r. Niektórzy znawcy twierdzą, że po raz pierwszy kielbasa została wyprodukowana w miasteczku Mirandola, w księstwie Ferrary. W okresie bożonarodzeniowo-noworocznym w Modenie i innych miastach Emilii-Romanii serwuje się ją na ciepło z dodatkiem soczewicy lub fasolki **cannellini** (najbardziej popularna odmiana fasoli we Włoszech) i ziemniaków. Podobną wędliną dostępną i w Emilii-Romanii, i w sąsiedniej Lombardii jest **zampone**.

Nie mniejsze osiągnięcia Emilia-Romania ma w produkcji serów. Ser **Parmigiano**

Reggiano, zwany popularnie parmezanem, wyrabia się w Parmie, Modenie, Bolonii i Reggio Emilia, zaś odmianę **Grana Padano** – w całej dolinie Padu, także w Piemontcie, Lombardii i Wenecji Euganejskiej. Oryginalny produkt bywa nazywany „królem wszystkich serów”. Jest to twardy, ale łatwo łamiący się na kawałki wielkości kęsa ser o wytrawnym, łagodnym smaku. Długo dojrzewający **Parmigiano** nabiera złotej barwy i staje się twardszy, a przez to lepiej nadaje się do starcia.

Z kolei w Romanii, przede wszystkim w miasteczku Sogliano al Rubicone, wyrabiany jest **Formaggio di Fossa** – ser z mleka owczego lub krowiego, dojrzewający przez trzy miesiące w specjalnie w tym celu przygotowanych dołach w ziemi. Natomiast **Ravaggiolo** i **Squacquerone** to ostre kremowe sery, używane głównie jako składniki innych dań.

Słynny **ocet balsamiczny** (*Aceto Balsamico*) wytwarza się w Modenie oraz Reggio Emilia. Te najlepsze, najbardziej wykwintne leżakują w drewnianych barytkach – dojrzewają nawet 12 lat. Wykorzystuje się je do mięs, ryb i warzyw, a nawet deserów (bywają też podstawą niektórych sosów). Natomiast najlepsza w regionie oliwa pochodzi z Brisighelli.

Kup książkę

Poleć książkę

Ferrara

Ferrara jest najbardziej na północ wysuniętym miastem Emilii-Romanii. Leży nad rzeką Pad, która wyznacza granicę między Emilią-Romanią a Wenecją Eugenejską (wł. Veneto). Choć w tej chwili jest nieco zaniedbana, posiada kilka absolutnie unikatowych zabytków, dla których warto ją odwiedzić. W 1995 r. stare miasto zostało wpisane na listę UNESCO. W mieście panuje atmosfera minionej chwały z czasów znakomitego dworu d'Estów.

Choć Ferrara nie należy do najmniejszych miast (żyje tu ponad 130 tys. mieszkańców), to jak na Włochy jest tu bardzo spokojnie, wręcz nostalgicznie. Wyjątkiem są okolice katedry, gdzie bardzo często odbywają się imprezy kulturalne, religijne, sportowe lub kulinarne.

Miasto jest rajem do miłośników dwóch kótek. Zwiedzając Ferrarę, odnosi się wrażenie, że cała jest podporządkowana rowerzystom, którzy śmigają zarówno po starówce, jak i okalających ją dawnych murach obronnych. Jest to unikatowa, absolutnie wyjątkowa przyjemność. Miasto idealnie sprawdzi się jako cel jednodniowej wycieczki.

Z dziejów miasta

Dzięki dogodnemu położeniu w żyznej delcie Padu pierwsi osadnicy pojawili się tu w zamierzchłych, prehistorycznych czasach. **Rzymianie** założyli tutaj swoją kolonię Forum Alieni, natomiast w połowie VIII w. jej nazwa pojawia się w dokumencie longobardzkiego króla Dezyderyusza jako miasto należące do **Egzarchatu Rawenny**, ostatniego przysiółka Bizancjum na terenie Włoch. W 757 r. obszar ten został włączony w granice **Państwa Kościelnego**.

▲ Ferrara, Piazza Trento e Trieste

Nieco ponad dwa wieki później, w 984 r., Ferrara weszła w skład **Księstwa Modeny i Canossy**, będącego lennem cesarza Ottona i rządzonego przez jego bratanka Tedelda. Później na skutek przepychanek polityczno-wojskowych znalazła się w posiadaniu papieża, aż w końcu w 1101 r. wywalczyła sobie niezależność jako wolna komuna miejska.

O jej podporządkowanie walczyła jeszcze Matylda tokańska, jedna z najbardziej wpływowych kobiet średniowiecznej Europy, ale nie udało jej się zdobyć miasta. Jako wolne miasto Ferrara dołączyła do założonej w 1167 r. **Ligi Lombardzkiej** – o dominację rywalizowały wówczas bogate i wpływowe rodziny.

W 1240 r. sukces mogli ogłosić **d'Estowie**, którzy następnie rządili w Ferrarze przez ponad trzy stulecia. Był to okres intensywnego rozwoju miasta, a na dworze władców przebywało wielu wybitnych naukowców i artystów (gościł tu nawet Mikołaj Kopernik). Zwłaszcza pod koniec XV i na początku XVI w. rodzina ta odgrywała rolę porównywalną z florenckimi Medyceuszami.

D'Estowie sprawowali władzę nad Modeną i Reggio, gdzie się przenieśli, po tym jak w 1597 r. Ferrara została po raz kolejny włączona do **Państwa Kościelnego**. W 1859 r. miasto dołączyło do zjednoczonych Włoch. Niestety w czasie bombardowania w 1944 r. bardzo ucierpiało.

Warto zobaczyć

Najstarsza część miasta ze znacznymi wązszymi i ciasno zabudowanymi ulicami znajduje się przy południowej krawędzi murów i tam znajdziemy większość ferra-ryskich atrakcji. Najlepiej zacząć zwiedzanie w najciekawszej części, czyli w okolicy katedry oraz monumentalnego Castello Estense, wyrastającego niespodziewanie wśród ciasnej miejskiej zabudowy.

★ Katedra San Giorgio Martire

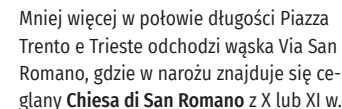
Fasada głównej świątyni Ferrary dominuje na **Piazza Cattedrale**, a jej ogromna południowa boczna elewacja ciągnie się wzdłuż podłużnego i dość szerokiego

Oryginalny romański styl jest najpełniej widoczny w fasadzie głównej wykona-

Bardzo charakterystyczną i niepowtarzalną cechą elewacji bocznej jest pasaż, tzw. **Loggia dei Mercanti**, z niewielkimi sklepikami (dawniej pewnie kramami kupców). Choć zaburzają idealną i harmonijną ścianę świątyni, trudno odmówić im uroku. Na sa-

wraz z dawnym klasztorem Augustianów. Od 2000 r. mieści się tu **Museo della Cattedrale**, założone w 1929 r. i prezentujące sztukę sakralną. Warto zerknąć także na bardzo ładny arkadowy dziedziniec przy kościele.

Museo della Cattedrale

- wt.–nd. 9.30–13.00, 15.00–18.00
- 6 EUR, ulg. 3 EUR

Dzielnica żydowska

Jeśli z Piazza Trento e Trieste skierujemy się na zachód, dotrzemy do dawnej, niezwykle urokliwej dzielnicy żydowskiej. Przy handlowo-kawiarnianej Via Giuseppe Mazzini (pod nr. 95) wznosi się synagoga (obecnie nieczynna). Do niedawna działało w niej Muzeum Żydowskie, ale aktualnie placówka jest zamknięta.

Ceglana bożnica powstała w 1421 r. w ciągu zabudowy, a jej architektura, przypominająca raczej dom mieszczański, niemal

zupełnie nie zdradza dawnej funkcji sakralnej. Ponieważ gmina żydowska w Ferrarze była ogromna, w okolicy stały jeszcze dwie synagogi, ale zostały kompletnie zniszczone podczas II wojny światowej i nigdy ich nie odbudowano. O ile Via Mazzini jest gwarna i pełna życia, o tyle okoliczne uliczki są niemal zupełnie puste, nieco melancholijne, wypełnione cudownymi zaułkami, co stanowi nie lada okazję do niespiesznego spaceru.

★ Chiesa di San Francesco

Przy pierwszej przecznicy za synagogą skręmy w lewo, w Via Terranuova, dojdziemy wówczas do poprzedzonego niewielkim placem kościoła św. Franciszka. Pierwszy niewielki kościółek powstał tu w 1232 r., ale już w latach 1341–44 został powiększony i przebudowany, dzięki czemu powstała imponująca ceglana świątynia, która jest drugą co do wielkości w mieście.

♥ Nawa katedry San Giorgio Martire

▲ Palazzo Municipale

Pod koniec XV w. ulubiony architekt d'Estów, Biagio Rossetti, okrył ją renesansową szatą, ale część dekoracji uległa zniszczeniu w czasie trzęsienia ziemi w 1570 r. Po rekonstrukcji zyskała swój obecny wygląd. Ma trójnawowe wnętrze na planie krzyża łacińskiego z dwoma rzędami kaplic bocznych, po osiem z każdej strony. Przez kolejne wieki było ozdabiane dziełami sztuki miejscowych twórców, które dziś w większości są zastąpione kopiami, a oryginały znajdują się w tutejszej Pinakotece. Ponadto pochowano tu pięciu członków rodu d'Este. Świątynia znacznie ucierpiała w czasie trzęsienia ziemi w 2012 r.

Chiesa di San Francesco

- pn.–nd. 8.00–12.00, 15.30–18.00
- bezpł.

Palazzo Municipale

Po przeciwnej stronie fasady katedry wznosi się budowla, której najstarsza część sięga 1245 r. W latach 1472–81 obiekt

został rozbudowany. Niestety, na początku XX w. był w kiepskim stanie technicznym i w latach 20. został poddany przebudowie w stylu neogotyckim. Główne wejście zdobią XX-wieczne kopie posągów d'Estów, Mikołaja III (konny, 1451 r.) i Borsa (1454), które zostały zniszczone w czasach napoleońskich. Pierwszy z nich został umieszczony na łuku przypominającym rzymski łuk Triumfalny.

★ Castello Estense

Stąd już tylko kilka kroków dzieli nas od Castello Estense, zwanego też Castello di San Michele. Charakterystyczna, mocno rozczłonkowana bryła wznosi się na wysepce otoczonej fosą. Budowla stanęła w 1385 r. po spacyfikowaniu buntu mieszczan, gdy jasne się stało, że dotychczasowa rezydencja władcy nie gwarantuje mu bezpieczeństwa. Architekt, któremu zlecono prace nad nowym obiektem, Bartolino da Novara, częściowo wykorzystał mury starej twierdzy.

PROGRAM PARTNERSKI

— GRUPY HELION —

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!
<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA
Helion

Kup książkę

Travelbook to Twój niezastąpiony towarzysz podróży. Wskaże Ci najważniejsze atrakcje, podpowie, czego szukać poza głównymi szlakami, i wprowadzi w świat miejscowych obyczajów. Znajdziesz w nim opisy najciekawszych regionów i miast, a sprawdzone informacje praktyczne umożliwią staranne zaplanowanie podróży.

Bolonia i Emilia-Romania

Emilia-Romania, położona między Morzem Adriatyckim i Apeninami, to jeden z najciekawszych regionów Włoch. Na żyznej Nizinie Padańskiej leżą historyczne miasta pamiętające Etrusków i czasy Cesarstwa Rzymskiego – m.in. Bolonia ze średniowieczną zabudową i najstarszym uniwersytetem w Europie, pełna renesansowych budowli Ferrara i słynąca ze wczesnochrześcijańskich mozaik Rawenna. Nadmorskie plaże zachęcają do wypoczynku i kąpeli, z kolei w Apeninach jest wiele świetnych szlaków dla miłośników pieszych wędrówek, a także znakomite ośrodki narciarskie. Coś dla siebie znajdą tu również koneserzy kuchni opartej na daniach mięsnych i słynnej polencie, uszlachetnionej regionalnymi winami, serem Grana Padano i szynką parmeńską.

ebook dostępny na:

ebookpoint

Bezdroża

Sprawdź najnowsze promocje:
• <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
• <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
• <http://bezdroza.pl/newsletter>

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-8322-102-1

9 788383 221021

Cena: 42,90 zł